

BOGDAN-MARIUS NEGREA

„TEOLOGIA PUSTIEI”

**IMPLICAȚIILE SPIRITUALE ALE PEREGRINĂRII
POPORULUI ALES SPRE ȚARA FĂGĂDUINȚEI**

PRESA UNIVERSITARĂ CLUJEANĂ

2026

Cuprins

Introducere	9
Capitolul 1. Stadiul actual al cercetării.....	17
1.1. „Teologia Pustiei” în scrierile bibliștilor români.....	17
1.2. „Teologia Pustiei” în scrierile bibliștilor din mediul internațional	21
Capitolul 2. Delimitări semantice și tematice.....	25
2.1. Delimitările semantice ale termenului „pustie”	25
2.2. Receptarea „Thorei” în istoria lui Israel	36
2.2.1. „Torah” – delimitare terminologică	37
2.2.2. Tora ^h în viața evreilor	47
2.2.3. Legea și parcursul ei de la Israel la toate neamurile.....	50
Capitolul 3. Pribegia poporului ales în Egipt – de la calitatea de „oaspete” la cea de rob	55
3.1. Parametrii temporali ai desfășurării acțiunii.....	55
3.2. Israel în Egipt înainte de prigonirile „noului” Faraon (Ieș 1,8)....	59
3.3. Importanța lui Iosif în istoria lui Israel.....	62
3.4. Cartea Ieșirea sau despre formarea poporului lui Israel	67
Capitolul 4. Creșterea lui Israel și debutul opresiunii – perspective istorice și exegetice.....	73
4.1. Moartea lui Iosif – eveniment marcant pentru statutul lui Israel.....	75
4.2. Expansiunea demografică – fiii lui Israel	83

4.3. Debutul opresiunii (Ieș 1,8-10).....	87
4.3.1. „Nu-l cunoștea pe Iosif” – efectele uitării unui reprezentant de seamă.....	87
4.3.2. „Ridicarea” unui nou stăpân în Egipt – schimbarea statutului lui Israel	91
4.3.3. Tehnica economică a Egiptului menită să îi înrobească pe evrei – perspectivă iudaică.....	102
4.4. Eroii neașteptați în istoria lui Israel – moașele <i>evreice</i> (Ieș 1,15)..	105
4.5. Un eliberator se naște pentru Israel (Ieș 2).....	114
4.5.1. Nașterea lui Moise și planul lui Dumnezeu de izbăvire (Ieș 2,1-10).....	114
4.5.2. Moise – „alesul” prin care Dumnezeu pune capăt robiei egiptene.....	121
4.6. Dumnezeu și pronia Sa față de popor (Ieș 2,25).....	130
Capitolul 5. Reiterarea făgăduinței și descoperirea măreției lui Dumnezeu	137
5.1. Chemarea lui Moise (Ieș 3) – începutul reconstrucției lui Israel.....	137
5.2. Reafirmarea și redescoperirea Numelui lui Dumnezeu poporului	141
5.3. Lucrarea <i>mâinii Mele celei tari</i> (Ieș 6,1) – modalitate de coordonare a evreilor în Pustie (pedeapsă și ocrotire)	144
5.4. Promisiunea și aducerea-aminte (Ieș 6,2-8) – teme pilon pentru „Teologia Pustiei”	153
5.5. Yahweh și El-Șaddai – note imperative în recunoașterea modului de proniere a lui Dumnezeu (Ieș 6,2-3.5-8)	157
5.6. „Teologia Pustiei” – un mod de lectură spirituală a cărții Ieșirii	168

Capitolul 6. Muntele Sinai – locul primirii Legii, perimetrul

descoperirii voii lui Dumnezeu și reperul geografic al „Pustiei”	175
6.1. Sinaiul uitat de unele tradiții – repere scripturistice	176
6.2. Locul Sinaiului în drumul lui Israel – repere geografice	178
6.3. Teofania chemării lui Moise – certificarea sacralității Sinaiului... ..	181
6.4. Simbolistica muntelui – excurs scripturistic	187

Capitolul 7. „Teologia Pustiei” – temă marcantă pentru Israel

și centru interpretativ în cartea Numeri.....	193
7.1. Numeri – excurs terminologic	
pentru indicarea plurivalenței cărții	194
7.2. Tema pustiei – construită în jurul unui spațiu	
și identificată printr-un curent reformativ	198
7.3. Geografia Pustiei – deșertul în care fiii lui Israel	
au rătăcit patruzeci de ani	202
7.4. Istoria orală ca factor complementar	
al explicațiilor geografice din Numeri.....	209
7.5. Limitele temporale care certifică debutul „scris”	
al „Teologiei Pustiei”	212
7.6. Pustiul Paran – locul formării noii generații în Israel.....	216

Capitolul 8. De la „Școala Pustiei” la „Teologia Pustiei”

8.1. „Casa Robiei” și „Școala Robiei”	219
8.2. „Școala Pustiei” – schimbul de generații	
și păstrarea unei origini a lor	224
8.3. Iscodirea Țării Făgăduinței și corijarea poporului.....	226
8.4. „Teologia Pustiei” și cele trei efecte ale lipsei de credință.....	232
8.4.1. Pedepsirea păcatului prin moarte	233

8.4.2. Pedeapsa celor care nu au înțeles împlinirea făgăduinței divine.....	235
8.4.3. Patruzeci de ani sau „până la căderea oaselor în pustie” ..	236
8.5. „Teologia Pustiei” dintr-o perspectivă nou-testamentară (1Cor 10,1-12)	237
Concluzii.....	243
Bibliografie	247
Anexe.....	265

Capitolul 1

Stadiul actual al cercetării

1.1. „Teologia Pustiei” în scrierile bibliștilor români

Tema „Pustiei” nu a reprezentat una dintre preocupările majore în spațiul exegetic românesc. Cu toate acestea, concepte complementare sau tangențiale ale acesteia au fost tratate în ultimul secol de către bibliști. Privind într-un spectru cât mai larg, pe fondul unor cuvinte-cheie, se pot observa teme precum cea a deșertului, a Sinaiului, a Legii, a educației și a restructurării poporului lui Israel ce sunt dezbătute și aprofundate în gândirea răsăriteană¹.

Motivația lipsei de punctualitate în ceea ce privește „Pustia” în rândul preocupărilor cercetătorilor biblici răsăriteni este dată de procesul de hristicizare prin care „Pustia”, drept concept, a trecut. Odată cu umplerea de o realitate hristologică, de o deșertificare a sinelui într-o notă reformatoare, purificatoare și reconciliatorie, „Pustia” intră într-un spațiu select al mediilor de lucru în vederea restructurării firii umane. Practic, episodul lui Israel, patternul creat de către „Pustia” prin

¹ Ioan CHIRILĂ, „Tora sau Legea și Mesia în gândirea biblică vechitestamentară și în iudaismul contemporan,” *AFTOC III* (1994-1996): 37-50; Ioan CHIRILĂ, „Le Psautier de David – La Torah sous forme lyrique?,” *ST* 4 (2017); Constantin OANCEA, „The Foreigners in Postexilic Cultic Prescriptions of the Torah: between Constraint and Religious Freedom,” *Journal for Freedom of Conscience* (2016): 136-151; Inocențiu PLOIEȘTEANU, „Sfânta Scriptură. Legea mozaică după Pentateuh,” *BOR* 11 (1888): 968-978 / 12 (1888): 1053-1066; M. POPESCU, „Profeția și psalmul. Legea mozaică și legea Noului Testament,” *BOR* 4 (1915): 368-374; Vladimir PRELIPCEANU, „Decalogul, lege morală universală și permanentă,” *MMS* 5 (1956): 246-258.

care Israel își regăsește identitatea și locul în relația cu Dumnezeu, trece într-un plan al minimizării printr-o maximizare hristocentrică.

Acest fenomen atrage, în sens encomiastic, o explozie academică, o reală nișă în preocuparea cercetătorilor biblici, motiv pentru care Pustiul veterotestamentar constituie doar o punte, o amintire, un indiciu al „Pustiului biblic”.

Cu toate acestea, în spațiul românesc există câteva repere solide în ceea ce privește Pustia dimpreună cu efectele și afectele ei. Părintele profesor Ioan Chirilă, între preocupările sale științifice, a strecurat și un concept aparte dezvoltat pe cadrul Pustiei veterotestamentare. Vorbind despre perioada de rătăcire a evreilor în Pustie, părintele Chirilă indică efectul pedagogic al conceptului, comprimând purtarea de grijă a lui Dumnezeu, efectele neascultării, tema făgăduinței și nevoia uceniciei într-un studiu pe care l-a intitulat „Școala pustiei: model de ucenicie în Vechiul Testament”². Accentul părintelui Chirilă în studiul său cade asupra ideii de ucenicie, lucru ușor de dedus din titlu, însă abordarea sa este centrată pe principiile pedagogice veterotestamentare. Educația a constituit pentru cercetătorii români un element de identitate a relației dintre Dumnezeu și om în Vechiul Testament. Nu de puține ori cititorii întâlnesc în lucrările exegetilor cu o serie de indicii cu privire la voința lui Dumnezeu, conducerea poporului lui Israel, purtarea de grijă a lui Yahwe etc. Pentru a-și argumenta conceptul de „Școală a Pustiei”, părintele Chirilă nuanțează nevoia și impactul educației în tradiția iudaică, identificând câteva prezentări antitetice în textele scripturistice: Eșec – reușită, faptă – răsplată, bine – rău, binecuvântare – blestem, viață – moarte; toate aceste legături nefiind altceva decât indiciile pe care Sfânta Scriptură le pune la dispoziție omului cu privire la rezultatele stăruirii în credința în Unicul Dumnezeu și acceptarea coordonatelor Sale printr-o împreună-lucrare, printr-un acord mutual, tacit și constructiv între Dumnezeu și om.

Cu certitudine, tema „Pustiei” este extrem de vastă. Ea implică o analiză terminologică, care apare în debutul primului capitol, dar și

² Studiul poate fi accesat prin intermediul: <https://kirioan.ro/2020/11/05/scoala-pustiei-model-de-ucenie-in-vechiul-testament/>.

analize istorice și geografice. Pustia Sinaiului reprezintă o parte infimă din adevărata Pustie în care evreii au rătăcit spre descoperire. Cu toate acestea, pentru Peninsula Sinai, elementul central îl constituie Înșuși muntele Sinai, motiv pentru care în cadrul cercetării prezente există și o delimitare destul de clară cu privire la efectul său și mediul propice pe care îl creează pentru descoperirea voii lui Dumnezeu. În spațiul biblic românesc, părinți profesori, precum Popescu Gr., Oancea Constantin sau Hârăoanu Cezar, așază la loc de cinste Sinaiul printre preocupările lor³. De altfel, Sinaiul constituie un *axis mundi* despre care, în chip lămurit se găsesc referințe chiar și în spațiul filosofic.

Într-o încercare de delimitare a perioadei de 40 de ani petrecuți în pustie, cercetătorii români, dar nu numai, dezvoltă o serie de interpretări cu privire la parcursul evreilor în pustie. De la lămurirea Mitropolitului Bartolomeu cu privire la timpul necesar trecerii peninsulei Sinaiului devenit ne semnificativ pentru timpul lui Dumnezeu (pentru timpul reformator evidențiat în Num 14,33), o serie de exegeți au considerat că întreaga „tragedie” a lui Israel din Sinai este anexată unei povestiri mai largi, expansionistă, a nevoii omului de a dobândi relația cu Dumnezeu prin vierea într-un timp al reconcilierii.

De altfel, imaginea patristică dublată de perspectiva filoniană⁴ în analiza părintelui Chirilă este cea care oferă un sens cât mai anagogic întregii povești a lui Israel. Spun poveste, nu în ideea demitizării întregii istorisiri a lui Israel, ci tocmai în conturarea realității unei „Teologii a aducerii-aminte”, o „Teologie” care vibrează în mentalitatea iudaică, iar mai apoi este evocată și de Sfântul Apostol Pavel în 1 Corinteni 10.

³ Gr. POPESCU, *Cele 10 porunci date lui Moisi pe Sinai nu alcătuiesc o lege desăvârșită, veșnică și universală. Legea morală evanghelică – superioritatea ei. Sâmbăta zi de repaos numai pentru israeliți* (Roman: Tipografia Munca, 1925), 52p; Paul-Cezar HARLAOANU, „Sinai și Sion, Egipt și Israel, început și sfârșit,” *Tabor* 11 (2012): 89-96; Constantin OANCEA, „Trei tratate politice din antichitate și însemnătatea lor pentru sesizarea fondului juridic și teologic al legământului sinaitic,” *RT* 1 (2008): 14-25.

⁴ Părintele Chirilă afirmă că educația ca mijloc de îndreptare a omului reprezintă una dintre preocupările fundamentale ale lui Filon. Legătura dintre Lege și învățătură reprezintă un aspect capital în formarea omului și poate constitui un liman de dobândire a unui grad cât se poate de înalt al cunoașterii – Ioan CHIRILA, *Școala pustiei: model de ucenicie în Vechiul Testament*.

Părintele Chirilă nu ezită să aducă în vederea cititorilor, cu diverse ocazii, nu doar în cazul studiului indicat, faptul că între Școala iudaică, evidențiată prin pasaje din Pentateuh, și modelul relațional „învățătorul și ucenicul” există o interdependență. De altfel, în termeni cât se poate de clari, niciuna dintre părțile implicate nu poate via fără cealaltă, motiv pentru care însăși relația dintre ucenic și învățător, indisolubilă, este cheia funcționării „Școlii Pustiei”: „Condiția ucenicului, încă din cultura antică greacă, o depășea pe cea a unui învățacel, prin faptul că nu se limita doar la acumularea unei anumite cantități de informații, ci avea în vedere o relație strânsă dintre ucenic și învățătorul său ce implica asumarea principiilor și a modului de viață al acestuia”⁵.

Ceea ce se propune în studiul „școlarizării” veterotestamentare este însăși ideea de minimizare și maximizare cu privire la persoana sau persoanele implicate în procesul de școlarizare. În timp ce Învățătorul rămâne același, fiind Însuși Dumnezeu, destinatarul învățaturii Sale poate fi un singur individ sau, într-o notă expansionistă, întregul popor al lui Israel, așa cum se poate observa cu precădere începând cu Exodul. Părintele Chirilă numește această diversitate destinatară ca fiind indiciul unei individualități și universalități biblice ori, cu alte cuvinte, măsura responsabilității individuale, a fiecărei persoane, și a responsabilității colective⁶.

Aceeași idee, cu mici specificități iudaice a fost exprimată și de către Alexandru Șafran, care, în încercarea de a vorbi despre Israel și punctele sale incipiente într-o istorie a unei lumi ambigue, descrie procesul de formare al lui Israel ca pornind dintr-un om și curgând spre

⁵ Ioan CHIRILA, Școala pustiei: model de ucenicie în Vechiul Testament.

⁶ „Demarcăm două niveluri ale conceptului de ucenicie în Vechiul Testament: cel național, care vizează raportul dintre Dumnezeu și poporul Său, și cel personal, fie între Dumnezeu și fiecare israelit (ex. Iosua, Caleb, David, Iezechia, Iosia), fie într-o relație interumană de tipul învățător-ucenic pe care o putem surprinde în cazul lui Moise și Iosua, Ilie și Elisei, Ieremia și Baruh. Poporul Israel privit ca întreg este subiectul educației divine, pe care Dumnezeu l-a ales ca să-I împlinească voia. Într-o anumită măsură, dacă această responsabilitate aparține fiecărei persoane, ea derivă din responsabilitatea colectivă, de membru al poporului ales[42]. Nivelul național de ucenicie este important cu atât mai mult cu cât, în discursul profeților, orizontul pedagogiei divine se lărgeste, îmbrățișând toate neamurile pământului. Însă, indiferent de amplitudinea adresabilității, patternul rămâne același” - Ioan CHIRILA, Școala pustiei: model de ucenicie în Vechiul Testament.

un întreg popor. Aspectele pe care Al. Șafran le punctează în definirea lui Israel și pe care, de altfel, le consideră chiar indicatorii pedagogiei, școlarizării primite de la Dumnezeu, sunt:

- aspecte legate de teritoriu (Ereț-Israel), un spațiu pe care îl așteaptă și pentru care Israel ascultă poruncile, învățând să existe sub auspiciul lor;
- aspecte legate de cunoaștere, necesitatea apropierii de Dumnezeu prin cunoașterea voii Sale, modului de povățuire al Său, purtării Sale de grijă și a expectațiilor Sale⁷.

Acestea sunt direcțiile pe care cercetarea din spațiul românesc le propune, fără „a abuza” în tratarea lor. Conceptul de „Teologie a Pustiei” este atins, tangențial, dar fără a exista o aprofundare. Există un paralelism deductibil, însă neexprimat în termeni expliciți, motiv pentru care, într-o analiză asupra factorilor de impact pentru „Școala Pustiei”, a spațiului de desfășurare al acțiunii, a pregătirii apercceptive a poporului și a statutului relaționării cu Dumnezeu, am încercat să identific elementele constitutive ale „Teologiei Pustiei”.

1.2. „Teologia Pustiei” în scrierile bibliștilor din mediul internațional

În timp ce pentru spațiul răsăritean certificarea vine printr-un acord patristic cu privire la menirea și efectul fiecărei structuri teologice, în spațiul occidental, realitatea evenimentelor constituie realitatea înțelegerii. Pentru a avea o părere cât mai avizată cu privire la anumite episoade istorice, cercetătorii apuseni au nevoie de o ancorare istorică, de o plasare în timp cât mai exactă și o indicare a evenimentelor prin anumite relicve, repere arheologice, scrieri etc.

Din acest motiv, cercetarea mea cu privire la Pustia Sinaiului și timpul evreilor în spațiul acesteia a avut nevoie de o puternică încărcătură și validare istorico-geografică. Prin îmbinarea elementelor de istorie scrisă și istorie orală, se observă că evenimentul rătăcirii prin

⁷ Alexandru, ȘAFRAN, *Israel și rădăcinile sale*, trad. Țicu Goldstein (București: Editura Hasefer, 2002), 27-8.

Pustie constituie un *pattern* pe care alți autori îl vor prezenta drept vibrant în întreaga istorie a lumii.

Însă, ca în orice analiză istorică ce implică atât teritorii, cât și popoare distincte, cercetarea debutează prin sortarea informațiilor, urmărirea unui fir istoric comun și identificarea elementelor ce mărturisesc despre realitatea evenimentelor. Din acest motiv, autori precum Ahmed Osman, Joshua Schwartz, Christopher Evangelos John Brenna, Ephraim Avigdor Speiser, Robert. M. Engberg, Kathryn A. Bard și mulți alții au constituit, prin lucrările lor, repere pentru o istoricizare a evenimentului Ieșirii, precum și a peregrinării prin Pustia Sinaiului/Paranului (ulterior)⁸.

Nevoia unei astfel de abordări am considerat-o a fi necesară, nu pentru a certifica textul scripturistic, care se dovedește a fi infailibil din punctul de vedere al desfășurării evenimentelor, ci pentru a edifica o realitate istorică printr-un cadru cât mai larg, prin spații de cercetare diferite. Prin aceasta dorind să evidențiez că Pustia, cu toate funcțiile ei, nu reprezintă doar o preocupare în spațiul teologic, ci în diverse areale: geografic, istoric, politic etc.

De altfel, privind dintr-o altă perspectivă, critica occidentală conduce spre spiritualitatea răsăriteană. Am considerat că între occident și răsărit, între critică (constructivă) și spiritualitate trebuie să existe un acord, o împreună-lucrare, fapt pe care am încercat să-l evidențiez în cele ce urmează.

Critica apuseană cuprinde abordări exegetice aprofundate cu privire la textele de referință pe care le-am tratat în cuprinsul lucrării. Analiza realizată de exegeți precum G.I. Davies, Brevard Childs,

⁸ Ahmed OSMAN, *Moses and Akhenaten: The Secret History of Egypt at the Time of the Exodus* (Vermont: Bear & Company, 2022); Joshua SCHWARTZ, „Sinai- Mountain and Desert: The Desert Geography and Theology of the Rabbis and Desert Fathers,” in *Follow the Wise: Studies in Jewish History and Culture in Honor of Lee I. Levine*, auth: Zeev Weiss, Oded Irshai, Jodi Magness, Seth Schwartz (Eisenbrauns: Penn State University Press, 2010); Christopher Evangelos John BRENNAN, *Exodus as New Creation, Israel as Foundling: Stories in the History of an Idea* (Marquette University, 2017); Ephraim Avigdor SPEISER, „Ethnic movements in the Near East in the second millenium B.C.,” ASSOR XIII (1933); Robert. M. ENGBERG, „The Hyksos reconsidered,” in *Studies in Ancient Oriental Civilization* (SAOC) 18 (1939); Kathryn A. BARD, *Encyclopedia of the archaeology of ancient Egypt* (London: Routledge, 1999).

Umberto Cassuto, Daniel Gurtner, Joseph Lienhard⁹, dar nu numai, este concentrată în jurul unor descrieri terminologice specifice, dublate de identificări ale textelor scripturistice paralele, complementare și corespunzătoare ca identitate, dar și în jurul unor abordări geografice și istorice atent elaborate. Ceea ce este surprinzător pentru comentariile în cauză este faptul că există extrem de puține disensiuni interpretative. În timp ce comentariile iudaice, realizate de Rabbi ibn Ezra¹⁰, „mustesc” de tradiții iudaice și de valori ale poporului lui Israel, multe dintre ele tranzitorii, comentariile moderne ale Sfintei Scripturi pentru Pentateuh sunt unitare, chiar complementare.

Analiza istorică este cea care primează în mai toate scrierile cu privire la perioada de formare a lui Israel în Pustie. O serie de indicii arheologice, de delimitări temporale și terminologice stau la baza lucrărilor de cercetare cu privire la această temă a Pustiei veterotestamentare¹¹.

Analiza geografică, pe de altă parte, implică necesitatea observării unor certificări pe care lumea geografică în continua ei evoluție, le propune cu referire la tema „Pustiei biblice”. Dacă am alege să vorbim despre perioada de peregrinare a evreilor în spațiul Sinaiului, în Peninsula regăsirii și restructurării, fără a avea în vedere aspecte de ordin istoric și geografic, am cădea într-un spectru al povestirilor, al

⁹ G. I. DAVIES, *The way of the Wilderness – A geographical study of the Wilderness itineraries in the Old Testament* (Cambridge/ London/ New York/ Melbourne: Cambridge University Press, 1979) - [The society for Old Testament Study Monograph Series (5)]; Brevard S. CHILDS, *The Book of Exodus – A Critical, Theological Commentary* (Philadelphia: The Westminster Press, 1974); Umberto CASSUTO, *A commentary on The Book of Exodus*, trad. (eng) Israel Abrahams (Jerusalem: The Hebrew University Magnes Press, 1997); Daniel M. GURTNER, „Exodus: a commentary on the Greek text of Codex Vaticanus,” în *Septuaginta commentary series* (Leiden/Boston: Brill, 2013); Joseph T. LIENHARD, „Exodus, Leviticus, Numbers, Deuteronomy (III),” în *ACCS (Ancient Christian Commentary on Scripture)* (Illionis: InterVarsity Press, 2001).

¹⁰ Abraham ben Meir IBN EZRA, *Commentary on the Pentateuch – Exodus (Shemot)*, vol 1 și 2, trad. (eng) de H. Norman Strickman și Arthur M. Silver (New York: Menorah Publishing Company, Inc, 1996) / *Commentary on The Pentateuch – Numbers (Ba-midbar)*, trans H. Norman Strickman, Arthur M. Silver (New York: Menorah Publishing Company, 1999); *Commentary on Books 3-5 of Psalms*, trad. H. Norman Strickman (New York, Touro College Press, 2016).

¹¹ Israel FINKELSTEIN, *The Archaeology of the Israelite Settlement* (Jerusalem: Israel Society, 1988); Kathryn A. BARD, *Encyclopedia of the archaeology of ancient Egypt* (London: Routledge, 1999); Donald B. REDFORD, „The Monotheism of the Heretic Pharaoh” *Biblical Archaeology Review* 13:3 (1987); Hans GOEDICKE, „Some Remarks on the 400-Year-Stela,” *Chronique d’Egypte* 41 (1939).